

آلودگی هوا و مجازات آن در حقوق افغانستان

سید عبدالطالب مجددی^۱

چکیده

با گذشت زمان، تشبث انسان در طبیعت و اکتشافات، توسعه بهره برداری و حمل و نقل کالاها، و استفاد از نفت و گاز و سایر عوامل و وسایل منکشف شده موجب آلودگی هوا و محیط زیست شده و آثار بسیار زیان باری برای موجودات زنده به ویژه انسان داشته است و این یک چالش بزرگ برای تمدن بشری به ویژه برای کشورهای عقب مانده، مانند افغانستان به حساب می آید. از این رو، در این پژوهش برآنیم تا مفاهیم آلودگی هوا، موارد آن و مجازات در قوانین افغانستان مورد بررسی قرار گیرد. بررسی که در این تحقیق صورت گرفته بر اساس روش توصیفی-تحلیلی بوده که مبنای آن را نظریات و تحلیل دانشمندان و همچنین احکام قوانین تشکیل می دهد که به اهدافی که همانا آلودگی چیست و آیا در افغانستان برای آن مؤیدات جزایی در نظر گرفته شده است؟؟ بنابراین، در این تحقیق آلودگی هوا، آثار زیان بار آن و همچنین مجازات آن مطابق قوانین افغانستان بررسی شده است.

کلید واژه گان: آلودگی، هوا، قوانین، مجازات.

۱ عضو کدر علمی و رئیس دانشکده حقوق و علوم سیاسی مؤسسه تحصیلات عالی زاول

۱. مقدمه

موضوع آلودگی هوا یکی از موضوعات مهم است که در سطح ملی، منطقه‌ی و جهانی در چندین دهه‌ای اخیر مطرح گردیده است و کشورها اهمیت آن را درک نموده‌اند چون متوجه شدند که دخالت و فعالیت انسان‌ها در طبیعت پیرامون خود از جهات بسیاری به تخریب محیط زیست می‌انجامد. آلودگی هوا آثار و پیامدهای مضر بر زندگی انسان، حیوان، گیاه و بناه دارد. در جهان امروز، مسئله آلودگی، یکی از مهم‌ترین و حادث‌ترین مشکل تمدن انسانی بوده و نقش انسان در آلودگی محیط زیست بسیار چشم‌گیر است. طبیعت برای بقای نسل بشر آفریده شده و پیوندی ناگسستی میان انسان و طبیعت وجود دارد. محیط زیست به عنوان یکی از مهمترین ارکان توسعه پایدار محسوب شده و رشد سایر بخش‌ها در گرو پایداری و بکارگیری صحیح آن معنا و مفهوم پیدا می‌کند.

هوا با سوزاندن ذغال، نفت و گاز و موارد که فوقاً تذکر رفت، آلوده می‌شود و این آلودگی سبب ضررهای زیادی برای انسان‌ها و موجودات زنده و بناها، می‌گردد. با توجه به توضیحات فوق، حال سوال هک مطرح می‌گردد این است که آلودگی هوا چیست، چه اثری خواهد داشت و موقف قانونگذار افغانستان چگونه است؟ و چه اقدامات لازم جهت تامین محیط‌عاری از آلودگی هوا در نظر گرفته شود؟ در این مقاله به سوالات فوق پاسخ داده خواهد شد.

هرچند در زمینه آلودگی هوا تحقیقات علمی و اکادمیک به شکل عمومی صورت گرفته است ولی نویسنده معتقد بر آن است که موضوع آلودگی هوا و مجازات آن در قوانین افغانستان به صورت خاص و مطلق بررسی و تحقیق نشده است.

حفاظت از محیط سالم زندگی و جلوگیری از آلودگی هوا و احساس مسئولیت در قبال آن از مواردی است که ارتباط نزدیک و پیچیده با نوعیت زندگی انسان‌ها در شهرها و کشورها دارد. برای اینکه محیط سالم و عاری دود و گاز و آلودگی داشته باشیم، بستگی به حفاظت از محیط زندگی و فرهنگ شهرنشینی مردم خواهد داشت و عناصر یاد شده را نباید محدود به موجود خاص و زمان خاص نمود. بلکه، به منظور بقای سالم تمام موجودات زنده و نسل‌های آینده اقدامات پیشگیرانه و مسئولانه باید در نظر گرفته شود.

علاوه بر آنکه آگاهی عمومی نسبت به اهمیت محیط زیست و سبک زندگی متناسب با محیط زیست لازم و ضروری به نظر می‌رسد، قوانین و مقررات بازدارنده برای محافظت در نظر گرفته شده است. بسیاری از کشورها قوانین متناسب برای محافظت از محیط زیست تصویب نموده‌اند.

یکی از موارد که آثار بسیار مخرب بر محیط زیست دارد و منجر به آلودگی محیط زیست در شهر کابل و سایر ولایات بزرگ افغانستان می‌شود، استفاده نامنظم مرکز گرمی‌ها، حمام‌ها، هوتل‌ها، داشت‌ها، فابریکه‌ها، نبود کمربند سبز و درختان و... اند. از آنجایی که آثار مخرب عملیات موارد یاد شده با اقدامات پیشگیرانه قابل کنترل و کاهش است، باید تلاش بیشتر شود که با وضع قوانین و مقررات مناسب تبعات مخرب را کاهش دهند.

بنابراین، در این مقاله نویسنده تلاش نموده است تا آلودگی هوا و مجازات آنرا بررسی و پیامدها و آثار آنرا برای خوانندگان و محققین منتقل نماید تا باشد وجایب فردی و اجتماعی خویش را به عنوان یکی از استادان و شهروند این کشور ادا نمود.

۲. مفاهیم

۲-۱. معنی آلودگی

آلودگی به معنی عمل و فعل آلوده، لوث، آلیش و... (معین، ۱۳۸۸، ص ۸۴). همچنین مفهوم لغوی آلودگی در برخی منابع دیگر به صورت مستقل مفهوم شناسی نشده ولی واژه‌های آلودن آمده است که به معنی آلییدن، آلوده کردن، آغشته کردن، مالیده شدن چیزی بچیز دیگر که اثری از یکی در دیگری باقی بماند از خشک یاتر و پاک یا ناپاک (عمید، ۱۳۹۱، ص ۴۷). در جای دیگر آلودگی بمعنی لوث، آلیش، عادت باعمال زشت، کثیف بودن هوا، بالا بودن میزان ذرات معلق در هوای تنفسی آمده است (لغت‌نامه دهخدا). ولی در رابطه به آلودگی هوا نظریات مختلف در این مورد وجود دارد که نخست مفهوم آلودگی و بعد دیدگاه دانشمندان مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

۲-۲. مفهوم آلودگی هوا

آلودگی هوا از حوزه‌های تخصصی گرایش نو ظهور حقوق محیط زیست محسوب می‌گردد و منظور از آن مجموعه قوانین و مقررات و اصول حاکم بر کنترل و حفاظت از هوای پاک است. در این نوشتار تلاش می‌شود تا با استفاده از مبانی، ابزارها و روش‌های مورد استفاده در گرایش‌های مختلف علم حقوق، قوانین حاکم بر آلودگی جوی تحلیل گردند (بنیاد آسیا، ۱۳۹۸، ص ۱۴۹). در رابطه به مفهوم آلودگی نظریات دانشمندان و قوانین و مقررات موجود است که نخست نظریات دانشمندان و بعد موقف قوانین و مقررات افغانستان را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۲-۳. مفهوم آلودگی از دیدگاه دانشمندان

به باور نویسندگان و محققان محیط زیست، وارد شدن هرگونه ماده خارجی به آب، هوا، خاک و زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیکی آن را به گونه‌ای

تغیر دهد که به وضعیت انسان، سایر موجودات زنده، گیاهان یا آثار و ابنیه مضر باشد، آلودگی نامیده می‌شود. به عبارت دیگر، وارد آمدن هر ماده به محیط زیست به نحوی که تعادل طبیعی آن را برهم زند، آلودگی است. این آلودگی ممکن است در هریک از قسمت‌های محیط زیست به وجود آید (بنیاد آسیا، ۱۳۹۸ ص. ۲۰۳).

مفهوم آلودگی یکی از مفاهیم پر کاربرد است که همزمان با مفهوم محیط زیست در ادبیات حقوقی رایج شده است. در زبان عربی بر آن تلوث اطلاق می‌شود. آلودگی به فرایندی گفته می‌شود که منجر به افزودن مواد مضر یا کثیف به زمین، هوا، آب و محیط و غیره شود، طوری که استفاده مطلوب از آن‌ها امکان پذیر نباشد و تخریب محیط زیست شامل هوا، آب، زمین و آلودگی زباله‌های سخت و خطرناک می‌شود.

آلودگی هوا اصطلاحی است کلی که اشاره به مجموعه‌ای از آلودگی‌های می‌کند که در جو زمین وارد می‌شود و کیفیت عناصر تشکیل دهنده آن تغییر می‌دهد (بنیاد آسیا، ۱۳۹۸، ص. ۱۴۹). منظور از آلودگی هوا، ورود عناصر و ترکیبات تازه به هوا یا تغییر در میزان عناصر و ترکیب‌های است که در ساختار طبیعی آن، وجود دارد. به تعبیر دیگر، آلودگی هوا عبارت است از نفوذ یک یا چند ماده آلوده کننده از نوع گاز، مایع، جامد و تشعشعات پروتوزا و غیرپروتوزا در هوای آزاد به مقدار و مدتی که کیفیت آن را تغییر دهد (ترکیب طبیعی هوا را برهم بزند) و برای انسان و موجودات زنده دیگر و همچنین ابنیه زیان آور باشد. برای مثال، با توجه به اینکه سرب در ترکیب طبیعی هوا وجود ندارد، ورود آن به هوا، نوعی آلودگی است. افزایش دی‌اکسید کربن نیز که با مقداری مشخص در ترکیب اتمسفر وجود دارد، آلودگی هوا به شمار می‌آید.

آلودگی هوا یکی از پدیده‌های زندگی مدرن امروزی و ناشی از تمدن است که در اثر فعالیت‌های شبانه روزی بشر به وجود می‌آید. این تمدن ناشی از تولید مواد

غذایی، صنعتی، کالاهای مختلف و انرژی است. تداوم این آلودگی‌ها باعث بیماری‌ها یا اختلالاتی برای انسان، حیوانات و گیاهان ایجاد می‌کند و به میزان قابل ملاحظه‌ای، زندگی بشر را به مخاطره می‌اندازد.

نشأت و تخلیه همیشگی در طی فرایند استخراج، پردازش و حمل و نقل گاز طبیعی، منجر به انتشار گاز های گل‌خانه‌ای می‌شود، البته بسته به ترکیب گاز فراوری نشده، آلاینده‌های دیگر نیز وارد هوا می‌شود و با آلودگی هوا سلامتی انسان و دیگر موجودات زنده را تهدید می‌کند. ترکیبات فراوانی در سیستم‌های تولید نفت و گاز استفاده می‌شود که امکان دارد از طریق کمپرسورها، شیرها، پمپ‌ها، کلاهایک‌ها و رابط لوله‌ها نشت کند. علاوه بر آن نشت‌های ناخواسته تعدادی از منابع گاز را به صورت عمدی به بیرون تخلیه می‌کنند. به طور مثال شیرهای تحت فشارهای که در سیستم‌های گاز طبیعی استفاده می‌شوند، دارای نشتی دائمی هستند. HAPs آلاینده‌های خطرناک هوا هستند که از فرایندهای نفت و گاز طبیعی منتشر می‌شود، مهم‌ترین این آلاینده‌ها شامل هیدروژن سولفید، فرمالید و هیدروکربن‌های خاص مانند بنزن که یک ماده سرطان‌زای شناخته شده است، می‌باشند (سینا و محمدزاده، ۱۳۹۳. ص. ۸۹). لذا هوا بر اثر عملیات نفتی آلوده می‌شود عمده دلیل آلودگی هوا سوزاندن گاز همراه نفت است. در بسیاری از موارد گاز همراه نفت سوزانده می‌شود تا امکان تولید نفت فراهم شود (شیروی، ۱۳۹۵، ص. ۵۶۶).

۳. موقف قوانین و مقررات افغانستان

گفتار نویسندگان و محققان و قوانین افغانستان از قبیل قانون محیط زیست، مقررہ کاهش و جلوگیری از آلودگی هوای افغانستان^۲ و کود جزای افغانستان تقریباً مشابه با هم بوده ولی مفهومی که قوانین متذکره ارائه می کند، دامنه آلودگی را گسترش داده که برای حفظ محیط زیست مفید و ممد واقع خواهد شد (بنیاد آسیا، ۱۳۹۸، ص. ۲۰۳).

بنابر این، با توجه به صراحت قوانین کشور می توان گفت: آلودگی هوا عبارت است از، انتشار یا آمیختن مواد خارجی به آب اعم از سطح زمین و زیر زمین، هوا و خاک به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی و یا بیولوژیکی آن را به گونه ای تغییر دهد که به حال انسان، نبات و سایر موجودات زنده مضر و خطر آفرین باشد.

۴. موارد آلودگی هوا

زمین از اکو سیستم های مختلفی تشکیل شده و ظرفیت مشخصی برای ترمیم و بازیابی دارد. با افزایش آلودگی ها مشکلات زیادی نیز برای اکو سیستم به وجود می آید و اثر آن در بسیاری موارد بلند مدت بوده و محدوده وسیعی را شامل می شود. انواع مختلف از آلودگی های هوا مانند ذرات معلق، سرب، دی اکسید، گوگرد (SO₂)، مونواکسید کربن و اکسید نیتروجن (NO_x) وجود دارند. غلظت زیاد سرب اثر مخربی روی سیستم

۱. بند ۳ ماده ۴ قانون محیط زیست افغانستان: «تغییر مستقیم یا غیر مستقیم خواص فیزیکی، حرارتی، کیمیایی یا بیولوژیکی محیط زیست که بالاتر دفع و انتشار مواد و انتشار مواد مضره بر استفاده درست اثر وارد نموده و باعث ایجاد وضعیت پر خطر برای صحت، مصنوعیت و رفاه عامه یا محیط زیست گردیده و یا منجر به نقش شرایط، حدود یا قیودی شود که اجازه آن تابع احکام این قانون می باشد».

۲. بند (۱) ماده سوم مقررہ کاهش و جلوگیری از آلودگی هوای افغانستان: «وجود و انتشار یک یا چند آلوده کننده اعم از جامد، مایع، گاز و تشعشعات در هوای آزاد به مقدار و مدتی که کیفیت آن را طوری تغیر دهد که برای سلامت انسان، حیوان، نبات و سایر موجودات زنده مضر باشد».

۳. بند ۳ ماده ۸۱۹ قانون کود جزای افغانستان مصوب ۱۳۹۸: «شخصی که عمداً یا به اهمال بخار، دود، آب کثیف یا مواد دیگری را که باعث ضرر، اذیت یا الوده شدن محیط زیست برای ساکنین گردد، در فضا رها کند».

عصبی بدن، گردش خون و گرده‌ها دارد و همچنین سبب کاهش قدرت یادگیری اطفال می‌گردد.

آلودگی هوا بر انسان، حیوان و نبات اثرات سوء دارد. مهم‌ترین آلاینده‌های هوا بر سلامتی جسمانی انسان که می‌توان برشمرد عبارت‌اند از مسمومیت، ناراحتی‌های شدید چشمی، سیاتیک، سل، سرطان، روماتیسم، بیماری‌های عروقی، اختلالات زایمان، خارش چشم، تحریکات سیستم تنفسی، افزایش حساسیت، آسم، نفس تنگی، افسردگی، افزایش خفه‌شدگی، عصبانیت، بی‌حوصلگی و کاهش ضریب هوشی را می‌تواند ذکر نمود.

آلودگی هوا به صورت مستقیم یا غیر مستقیم بالای گیاهان نیز تاثیر دارد، کوچک ماندن اندام گیاه، تغییرات آنابولیستی و کاتابولیستی، اعمال انزایمی، تغییر رنگ‌دانه‌ها و کم شدن گرده افشانی گیاه و در کل نابودی انواع گیاهان (بنیاد آسیا، ۱۳۹۸، ص. ۱۵۰).

۵. مجازات آلودگی هوا در قوانین و مقررات افغانستان

قوانین کشور از قبیل کود جزا، قانون معادن و قانون نفت و گاز افغانستان، قانون خاص محیط زیست، مقرره کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا نیز موضوع آلودگی هوا را پیشبینی نموده و برای آن مؤیدات جزایی هم در نظر گرفته است که هریک به طور ذیل مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهیم.

۵-۱. کود جزای افغانستان

قبل از اینکه به تصنیف جرایم به دسته‌های مختلف پردازیم، در شروع متن ماده (۸۰۷)^۱ قانون کود جزا مصوب ۱۳۹۸ بیان شده است، اشخاصیکه مسایل محیط زیستی (آلودگی هوا) را رعایت نمایند به حبس متوسط و در صورتیکه این آلودگی سبب صدمه

۱. ماده ۸۰۷ قانون کود جزای افغانستان مصوب ۱۳۹۸: «شخصیکه مواد مضر، یا مواد آلوده کننده را در آب، خاک، هوا یا زمین به اندازه‌ای که کیفیت فیزیکی، کیمیاوی یا بیولوژیکی آن‌ها را طوریکه به انسان یا سایر موجودات زنده، گیاهان یا بناها مضر باشد، پخش یا مخلوط کند مرتکب جرم محیط زیستی شناخته می‌شود»

جسمی یا روحی و یا مرگ شود، مرتکب علاوه بر حبس طویل به جزای جرم مرتکبه، نیز محکوم می‌گردد (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۳). بنابراین، از محتوای مواد قانون متذکره دانسته می‌شود که تخریب و ایجاد آلودگی در محیط زیست جرم تلقی شده و برای اشخاص مرتکب و متخلف مجازات نسبتاً سنگین در نظر گرفته شده و مقررات مناسب را در راستای حفظ محیط زیست وضع نموده است. باب یازدهم این قانون در چهار فصل از ماده ۸۰۷ تا ماده ۸۵۰ شامل ۴۳ ماده، به جرایم مرتبط علیه محیط زیست و مجازات مرتکبان آن اختصاص می‌یابد که به ترتیب ذیل اند.

الف) عدم رعایت شرایط جواز نامه، اجازه نامه یا اجازه صادر شده

قانون محیط زیست افغانستان در فقرات ۳۷ و ۳۸ ماده (۴) صلاحیت صدور جوازنامه و اجازه نامه را به عهده اداره ملی حفاظت محیط زیست سپرده است. با در نظر داشت روحیه قانون محیط زیست و ماده ۸۰۸ کود جزای کشور، در صورت که شخص دارنده جواز، شرایط جواز نامه، اجازه نامه یا اجازه صادر شده را رعایت نکند یا به نحوی از آن تخطی کند که به محیط زیست تأثیرات سوء وارد گردد، مرتکب به حبس متوسط الی سه سال و یا جزای نقدی از (۶۰۰۰۰) هزار افغانی الی (۱۷۰۰۰۰) هزار افغانی محکوم خواهد شد (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۴).

ب) مرتکبین جرایم و عدم رعایت قواعد عمومی محیط زیست (آلودگی هوا)

مطابق فقره (۷) ماده (۷) قانون محیط زیست کشور، مردم مکلف اند محیط زیست را از خطرات سوء محیط زیستی محافظت نمایند. بنأ، در صورت عدم رعایت قواعد محیط زیستی به استناد ماده (۸۱۰)^۱ کود جزای کشور، مرتکبین چنین اعمال

^۱ ماده ۸۱۰ قانون کود جزای افغانستان: «اشخاص ذیل به حبس قصیر یا جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار محکوم می‌گردد: ۱- شخصی که امر منع یا حکم مبنی بر رعایت احکام قانون حفاظت محیط زیست را عمدتاً تمیل نموده باشد. ۲- شخصی که توضیحات نادرست یا گمراه کننده را عمدتاً به جواب استعلامی که ضمن آن معلومات

مستوجب مجازات اند که براساس حکم قانون متذکره مرتکب به حبس قصیر (از ۲۴ ساعت شروع تا یکسال می‌تواند باشد) یا جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار افغانی محکوم می‌گردد (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۵).

ج) جرایم و جزایهای اشخاص حکمی (حقوقی)

به موجب قانون محیط زیست افغانستان اشخاص حکمی در این ساحه در فقره (۳۰) ماده (۴) تحت عنوان شخص معرفی شده است و در کود جزای کشور نیز با رعایت حکم همین فقره جرایم مرتکبه میان اشخاص حقیقی و حکمی به عین شکل پیش‌بینی گردیده، اما طبیعتاً جرایم اشخاص حکمی متفاوت در نظر گرفته شده است، مطابق حکم ماده (۸۱۲) قانون کود جزای کشور، اشخاص حکمی مرتکب به اعمالی گردد که سبب آلودگی یا ضرر به محیط زیست شود، علاوه بر مصادره مواد آلوده کننده و یا مواد مضره، به جزای نقدی از یکصد هزار تا یک میلیون افغانی و تعلیق جواز فعالیت، یا سلب جواز، محکوم می‌گردد (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۶).

د) مجازات علیه انتشارکننده امراض

یکی از موارد که باعث تخریب محیط زیست بوده می‌تواند انتشار امراض است، که ممکن است این انتشار عمدی یا غیر عمدی باشد. اولی از جمله جرایم اجرایی و دیگر آن از جمله جرایم اهمالی شناخته می‌شود. بر اساس همین تصنیف کود جزای افغانستان در ضمن مواد (۸۱۷) و (۸۱۸) خویش هر دو مورد را جرم شناخته و برای

ضروری مطابق احکام مندرج قانون حفاظت محیط زیست مطالبه گردیده است ارایه نماید. ۳- شخصی که توضیحات نادرست یا گمراه کننده را عمداً به مقصد دریافت اجازه نامه که مطابق احکام قانون حفاظت محیط زیست صادر می‌شود، ارایه نماید. ۴- شخصی که از اجراءات تنفیذ صلاحیت‌ها یا انجام وظایف قانونی مفتش عمداً مخالفت نماید.^۱ ماده ۸۱۲ قانون کود جزای افغانستان: «هرگاه جرایم مندرج این فصل توسط اشخاص حکمی ارتکاب گردد، علاوه بر مصادره مواد مضره یا مواد آلوده کننده، به جزای نقدی یکصد هزار تا یک میلیون افغانی و تعلیق مؤقت جواز فعالیت یا سلب جواز، محکوم می‌گردد».

آن‌ها مجازاتی پیش‌بینی نموده است، به نحوی که کسانی که عمداً مرتکب اعمالی گردند که موجب انتشار مرض خطرناک شوند وفق ماده ۸۱۷ قانون متذکره به حبس متوسط که بیشتر از سه سال نباشد یا جزای نقدی از شصت هزار تا یکصد و هفتاد هزار افغانی محکوم می‌گردد و در صورتیکه ارتکاب عمل متذکره سبب فوت یا از بین یا معلولیت دائمی شخص گردد مرتکب علاوه بر جزای فوق به جزای مرتکبه، نیز محکوم می‌گردد. در مواردیکه اشخاص سهواً یا اشتهاً سبب انتشار امراض خطرناک شوند، وفق فقره (۱) ماده (۸۱۸) کود جزا به حبس قصیر یا جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار محکوم می‌گردد. این در حالتی است که عمل انجام شده سبب معلولیت دائمی یا مرگ شخص نگردد. در صورتیکه سبب معلولیت دائمی یا مرگ شخص شود، مرتکب طبق فقره (۲) ماده فوق به جزای جرم ارتکاب یافته محکوم خواهد شد (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۹).

ه) اعمال منافی محیط زیست یا آلودگی هوا

این اعمال در مطابقت به ماده (۸۱۹) کود جزای افغانستان، مورد محاکمه و مجازات قرار خواهند گرفت. در اینجا هم بیشتر توجه به مورد می‌شود که مرتبط به

^۱ فقره ۱ ماده ۸۱۷ قانون کود جزا: «شخصی که درغیر از حالات مندرج مواد (۸۱۴) و (۸۱۵) عمداً مرتکب عملی گردد که موجب انتشار امراض خطرناک گردد، حسب احوال به حبس متوسط تا سه سال یا جزای نقدی از شصت هزار تا یکصد و هفتاد هزار افغانی، محکوم می‌گردد و...».

^۲ ماده (۸۱۸) قانون کود جزا: «شخصی که به خطاء سبب انتظار مرض خطرناک گردد، به حبس قصیر یا جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار افغانی محکوم می‌گردد. و...»

آلودگی هوا باشد. بنابراین فقرات (۳)^۱ و (۴)^۲ ماده متذکره کود جزا بیان کننده اعمال منافی آلودگی هوا است. در این صورت مرتکب به جزای پنج هزار تا ده هزار افغانی محکوم می‌گردد (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۹).

۵-۲. قانون محیط زیست افغانستان

در کنار آنکه در مورد حفظ محیط زیست دولت دارای حقوق و وجایب است، اشخاص اعم از حقیقی و حکمی نیز دارای حقوق و وجایبی اند که ضمن مواد (۷) و (۸) قانون محیط زیست افغانستان تصریح گردیده است. در این بحث تلاش می‌گردد مجازات ناقضین و مرتکبین آلودگی بررسی و تمرکز می‌گردد که قانون محیط زیست برای آنها مؤیدات تأدیبی ذیل را در نظر گرفته است.

الف) مؤیدات تأدیبی

عبارت از آن مؤیدات است که به منظور تنبیه و مجازات متخلفین در مطابقت به احکام قانون، بدون اصدار حکم محاکم بالای اشخاص متخلف تطبیق و اجرا می‌شود. این موارد تحت عناوین مختلف در قانون محیط زیست افغانستان پیش‌بینی شده که به ترتیب ذیل اند:

ب) توقف وسایط نقلیه آلوده کننده محیط

براساس بند دوم فقره (۲) ماده (۶۷) قانون محیط زیست افغانستان مفتیشین اداره محیط زیست می‌توانند هرگونه وسایط نقلیه آلوده کننده را متوقف سازند.^۳ به نظر

^۱ فقره (۳) ماده (۸۱۹) قانون کود جزا: «شخصی که عمداً یا به اهمال، گاز، دود، آب کثیف یا مواد دیگری را که باعث ضرر، اذیت یا آلوده شدن محیط زیست برای ساکنین گردد، در فضا رها کند».

^۲ فقره (۴) ماده (۸۱۹) قانون کود جزا: «شخصی که در نظافت یا اصلاح دودکش، تنور، یا دستگاه های که آتش در آن استعمال می‌شود، اهمال کند».

^۳ فقره (۲) ماده (۶۷) قانون محیط زیست: «توقف هر وسیله نقلیه‌ای که مغایر احکام این قانون از آن استفاده شده و مواد آلوده کننده را در محیط انتشار دهد»

می‌رسد که منظور از وسایط نقلیه آلوده کننده موتورها و ماشینآلات استهلاک شده و فرسوده است، به ویژه موتورهای دیزلی که حاوی دود و بخار اند که هوای پاک و محیط مسکن را آلوده می‌سازند. از این رو، مقنن افغانستان برای این گونه وسایط مجازات مناسب در نظر گرفته است (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۱).

ج) ضبط اشیای آلوده کننده محیط زیست

مطابق فقره (۵) ماده (۶۷) قانون محیط زیست افغانستان مفتیشین اداره محیط زیست می‌توانند به ضبط اشیای آلوده کننده محیط زیست مبادرت ورزند.^۱ بنابراین، باتوجه به صراحت قانون فوق می‌توان گفت هر نوع شی و وسیله که باعث آلودگی و تلوث محیط زیست گردد، مانند استفاده بلاک‌ها و اپارتمان‌ها از مرکز گرمی‌ها بدون نصب فیلتر، یا حمام‌ها و نانوایی‌ها و... جرم پنداشته شده و مورد پیگرد نهادهای عدلی و قضایی قرار خواهد گرفت (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۱).

د) منع فعالیت

طبق صراحت ماده (۶۸) قانون محیط زیست افغانستان، هر نوع فعالیتی که بر محیط زیست، مطابق به قانون، تأثیر سوء داشته باشد، اداره ملی محیط زیست صلاحیت منع آن را دارد.^۲ با توجه به صراحت این ماده قانون محیط زیست افغانستان می‌توان گفت اشخاص اعم از حقیقی و حکمی هر فعالیت تجاری یا مدنی که انجام می‌دهند، باید بر مبنای صراحت قانون باشد. در غیر آن موظف عمومی صلاحیت صدور منع فعالیت را

۱. فقره (۵) ماده (۶۷) قانون محیط زیست: «ضبط هر نوع اسناد و اشیای که دلالت بر تخطی نموده و مطابق احکام قانون جرم پنداشته می‌شود».

۲. ماده (۶۸) قانون محیط زیست: «اداره ملی محیط زیست صلاحیت دارد، امر منع فعالیت‌های مغایر احکام این قانون را که تأثیرات عمده سوء داشته باشد، به شخص عامل یا اجازه دهنده آن صادر نماید»

دارد. مانند اینکه برخی شرکت‌ها یا نهادها، فعالیت‌های تجاری یا مدنی را بدون در نظر داشت اضرار آن به آلودگی هوا انجام دهند (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۳۱).

ه) لغو جواز

مطابق ماده (۶۹) قانون محیط زیست افغانستان، هر نوع اقدامات سوء محیط زیستی که از طرف دارندگان جوازنامه یا اجازه‌نامه صورت گیرد به لغو موارد پرداخته می‌شود.^۱ با در نظر داشت موقف قانون می‌توان گفت که شرکت‌ها یا سازمان‌های که در عرصه‌های مختلف فعالیت دارند، در صورتیکه فعالیت و اقدامات شان سبب آلودگی هوا گردد؛ چنین فعالیتی جرم بوده و مستوجب مجازات شناخته خواهند که یکی از این جزاها لغو جواز و فعالیت است (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۴۰).

و) جرایم و جزاها

بر اساس ماده (۸) قانون محیط زیست «هیچ شخص حق ندارد که باعث آلودگی محیط زیست شود. هرگاه مطابق به احکام این قانون مقداری از آلودگی امر مجاز یا اصلاً اجتناب ناپذیر باشد، در آن صورت مکلف است تا آن را به حداقل کاهش دهد». بنابر این، مطابق به احکام صادره مواد (۷۰) الی (۷۴) قانون یادشده، جزاهایی برای مرتکبین جرایم مرتبط به محیط زیست پیش‌بینی گردیده بود، اما با انفاذ قانون کود جزای مصوب ۱۳۹۸ هـ ش باب یازدهم این قانون تحت عنوان جرایم محیط زیستی، جرایم علیه محیط زیست و مجازات آن پیش‌بینی گردیده است که تفصیل آن در مباحث قبلی صورت گرفت (استانکزی، ۱۴۰۱، ص. ۴۰).

^۱ ماده (۶۹) قانون محیط زیست: «هرگاه اداره ملی حفاظت محیط زیست تشخیص نماید که شرایط جوازنامه، اجازه‌نامه یا اجازه صادر شده از طرف دارندگان آن نقض گردیده است، می‌تواند حکم مبنی بر رعایت احکام این قانون را در نظر داشت شرایط آتی صادر نماید. و...».

ز) رجحان داشتن قانون محیط زیست

از آنجاییکه قانون محیط زیست یک قانون خاص به حساب می‌آید، یکی از ویژگی‌های این قانون مقدم بودن آن نسبت به دیگر قوانین نافذ کشور است و در ماده ۷۶ این قانون نیز به این امر تصریح شده است که در صورتی که احکام این قانون با سایر قوانین نافذ که تطبیق آن بر روی محیط زیست اثرات منفی وارد نماید، تناقض داشته باشد، احکام این قانون ارجحیت دارد.

۵-۳. قانون نفت و گاز

قانون جدید نفت و گاز افغانستان که در سال ۱۳۹۶ تصویب و با نشر به تاریخ ۱۳۹۶/۱۶/۱۳ در جریده رسمی، نافذ گردید. این قانون دارای ۹ فصل و ۷۸ ماده است. این قانون یکی از قوانین نسبتاً جامع و پیشرفته در وضع مقررات مربوط به اکتشاف، توسعه، استخراج، حمل و نقل و تصفیه نفت و گاز به حساب می‌آید. مواد ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲ و ۶۳ قانون نفت و گاز افغانستان به احکام مربوط به محیط زیست در عملیات نفتی اختصاص پیدا نموده‌اند. از آنجایی که در عملیات نفتی احتمال تخریب و آلودگی محیط زیست اعم از خاک، هوا و آب و منابع آبی بسیار بالا است و بیشترین آلودگی محیط زیست از این طریق ایجاد می‌شود، مواد فوق جهت حفظ محیط زیست در اکتشاف و استخراج نفت و گاز مقررات مناسب پیش بینی شده است که رعایت این مقررات به میزان قابل توجهی اثرات آلودگی نفتی بر محیط زیست را می‌تواند کنترل نموده و کاهش دهد.

۶. نتیجه گیری

با توجه به تحقیقی که در زمینه آلودگی هوا و مجازات آن در حقوق افغانستان صورت گرفت می توان نتایج ذیل را از آن استنباط و استخراج نمود.

۱. از محتوای این مقاله می توان به این نتیجه رسید که آلودگی هوا یکی از پدیده های مضر زندگی مدرن امروزی و ناشی از تمدن است که در اثر فعالیت های شبانه روزی بشر بوجود آمده است. این تمدن ناشی از تولید مواد غذایی، صنعتی، کالاهای مختلف و انرژی است. تداوم این آلودگی ها باعث بیماری ها یا اختلالاتی برای انسان، حیوانات و گیاهان ایجاد می کند و به میزان قابل ملاحظه ای، زندگی بشر را به مخاطره می اندازد.

۲. نتیجه دیگری که از این تحقیق بدست می آید این است که استفاده نامنظم مردم عزیزما از وسایل مختلف به منظور انجام امور کاری شان، از قبیل دودهای ناشی از استفاده مرکز گرمی ها، هتل ها، وسایط فرسوده و سایر موارد که منتج به ایجاد آلودگی هوا و سبب اضرار گوناگون برای شهروندان کابل و ولایات کشور می گردد.

۳. همچنین با در نظر داشت بررسی احکام قوانین افغانستان، قانونگذار ضمانت های اجرایی جزایی را به منظور جلوگیری از آلودگی هوا در نظر گرفته است. در صورتی که اشخاص مخالف آن عمل کنند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت و محکوم به جزاهای حبس و جرایم نقدی، تعلیق یا لغو جواز فعالیت خواهند شد.

۷. پیشنهادات

از آنجایی که آلودگی زیست محیطی یک موضوع مهم و حیاتی است. در روشنایی یافته‌های این پژوهش، به ادارات زیربط چنین پیشنهاد می‌گردد:

- ✓ تشخیص و تثبیت نواحی مختلف آسیب پذیر شهر و سایر شهرها به منظور جلوگیری از آلودگی‌ها
- ✓ جدیت قاطع در تطبیق قوانین و مجازات متخلفین
- ✓ تدویر برنامه‌های آگاهی دهی و اطلاعاتی در مورد معایب و اضرار آلودگی‌ها
- ✓ نظارت و ارزیابی شرکت‌ها، نهاد و سازمانها جهت رعایت محیط زیست
- ✓ تدویر برنامه های تشویقی به منظور رعایت محیط زیست

فهرست منابع**الف: کتاب‌ها**

۱. الهام، ادریس، (۱۳۹۸). مجموعه مقالات حقوقی و فقهی، کابل: بنیاد آسیا.
۲. ثاقب، نقیب‌الله، الهی، علی اصغر، (۱۳۹۸). حقوق معادن. کابل: بنیاد آسیا.
۳. حسن بلال، عبدالکریم. (۱۴۳۷). الاسلام و البيئه.
۴. ستانکزی، نصرالله، (۱۴۰۱). حقوق محیط زیست. کابل: انتشارات سعید.
۵. شیروی، عبدالحسین، حقوق نفت و گاز، چاپ سوم، ۱۳۹۵.

ب: مقالات

۶. حیدرپور، محمد، علیایی، محمد، (۱۳۹۳)، مجله علمی - پژوهشی، «عمران مدرس»، دوره سیزدهم. تهران: ماهنامه طب جنوب.
۷. سینا دو براردان، محمد زاده، فردیس، (۱۳۹۳). بررسی تاثیر آلاینده‌های صنایع نفت و گاز بر انسان و محیط زیست.
۸. فهیمی، عزیز الله، عرب زاده، علی (۱۳۹۰). مبانی فقهی حقوق محیط زیست. تهران: پژوهش نامه حقوق اسلامی.
۹. مشهدی، علی، (۱۳۹۳). مجموعه قوانین و مقررات محیط زیست در صنعت نفت، تهران: انتشارات خرسندی.
۱۰. ویژه‌نامه، (۱۳۹۲) انتشار آلودگیهای نفتی در خاک تحت تاثیر شرایط مختلف خاک و آلاینده.

ج: قوانین

۱۱. قانون اساسی افغانستان، منتشره جریده رسمی، ش ۸۱۸، ۱۳۸۲.
۱۲. کود جزای افغانستان، منتشره جریده رسمی، ش ۲۴، ۱۳۹۸.

۱۳. قانون محیط زیست افغانستان منتشره جریده رسمی، ش ۸۲، ۱۳۸۵.

۱۴. قانون نفت و گاز افغانستان منتشره جریده رسمی، ۱۳۹۶.

۱۵. مقررہ کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا منتشره جریده رسمی، شماره ۱۸،

۱۳۸۸.